

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ТА ДОЗВІЛЬНО-ЛІЦЕНЗІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЛЮБИМОВА Світлана Юріївна - кандидат юридичних наук, директор товариства з обмеженою відповідальністю «Наутілус», м. Київ

УДК 342.95

Стаття посвячена дослідженню основаних регистраційних і дозволювальних виробств в сфері господарської діяльності. Определено поняття «правовые основы», «административно-правовое регулирование»; охарактеризованы признаки административно-правового регулирования в сфере хозяйственной деятельности; сформулировано авторское определение категории «административно-правовое регулирование регистрационных и разрешительно-лицензионных производств в сфере хозяйственной деятельности».

Ключевые слова: правовые основания, хозяйственная деятельность, административные производства, регистрационные действия, лицензионные производства.

Постановка проблеми

В умовах динамічного суспільного розвитку питання захисту прав і свобод людини й громадянина набуває неабиякого значення, що, у свою чергу, зумовлює актуальність реформування адміністративного законодавства у сфері господарської діяльності та розробки ефективного адміністративно-правового механізму здійснення відповідних проваджень. За відсутності єдиного законодавчого акта (адміністративно-процедурного кодексу чи спеціального закону), регламентуючого адміністративний процес в Україні, дана сфера регулюється безсистемно та фрагментарно, внаслідок чого має місце низка проблем юридичного характеру, із якими повсякденно стика-

ються на практиці як органи державного управління, так і суб'єкти господарювання. Відтак, постає необхідність дослідження регламентації правових підстав реєстраційних та дозволювальних проваджень у сфері господарської діяльності.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що наразі в Україні триває черговий етап адміністративної реформи, який обумовлює необхідність вироблення нових наукових підходів до розуміння правової природи та значення реєстраційних та дозволювальних проваджень у сфері господарської діяльності. Тому, незважаючи на існування чисельних наукових досліджень у цій сфері, вони потребують певної актуалізації у зв'язку з переходом нашої держави на новий етап розвитку.

Стан дослідження

Деякі питання реєстраційних, дозволювальних та ліцензійних проваджень досліджували такі вчені, як: В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. Д. Бринцев, В. М. Гарашук, О. П. Гетманець, І. П. Голосніченко, Р. В. Ігонін, Т.О.Коломoeць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. М. Музичук, О. Г. Скрипник, В. І. Чебан, В. С. Щербина, Ю. В. Юрченко та інші науковці. Між тим, на сьогоднішній день недостатньо актуальних досліджень, присвячених визначенню правових підстав зазначених проваджень у сфері господарської діяльності, що ще раз підкреслює важливість запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є визначення підстав реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття «правові засади», «адміністративно-правове регулювання»; визначити ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері господарської діяльності; запропонувати авторське визначення категорії «адміністративно-правове регулювання реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності».

Виклад основного матеріалу

Чітко визначені правові засади будь-якої діяльності, у тому числі реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності, мають вирішальне значення для ефективного її здійснення. Як слушно зауважує із цього приводу О. Г. Стрельченко, під правовими засадами будь-якої діяльності треба розуміти систему правових настанов (юридичних норм), що містяться в актах різної юридичної сили і визначають параметри належної поведінки суб'єктів цієї діяльності [1, с.60]. Фактично, мова йде про сукупність правових норм, за допомогою яких здійснюється регулювання реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності. Регулювання суспільних відносин у вищенаведених сферах відбувається переважно за допомогою засобів адміністративно-правового регулювання.

Аналізуючи місце адміністративно-правового регулювання реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності, необхідно з'ясувати, що є поняттям «адміністративно-правове регулювання» взагалі. Не викликає сумніву, що вищенаведене поняття походить від більш широкого за змістом поняття – «правове регулювання». У юридичній енциклопедичній літературі зазначають, що під правовим регулюванням (від лат. *regulare* – спрямовувати, впорядковувати) слід розуміти один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упо-

рядкування в інтересах людини, суспільства та держави. Правове регулювання є різновидом соціального регулювання. Предмет правового регулювання – це правові, політичні, економічні та інші суспільні відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права [2, с.40]. Не викликає сумніву, що цінність правового регулювання – це його реальна позитивна (корисна) значущість для існування та розвитку особи, соціальних спільнот, груп, об'єднань, для всього суспільства загалом [3, с.158].

На думку О. Ф. Скакун, правове регулювання – це здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорона та розвиток. При цьому вчена наголошує на тому, що до ознак правового регулювання слід віднести те, що воно: 1) є різновидом соціального регулювання з властивими йому розумно-вольовими відносинами; 2) має системно-нормативний характер – відбувається за допомогою системи правових норм та складних правових засобів (правових відносин, актів тлумачення, актів застосування, актів реалізації права та ін.), що забезпечують його ефективність; 3) має переважно державно-владний характер; разом із тим може здійснюватись й через участь суспільства (через громадські організації, комерційні об'єднання, трудові колективи); 4) має конкретний характер, оскільки завжди пов'язане з реальними відносинами в даний історичний період у певній сфері життєдіяльності суспільства та держави; 5) має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права, на витіснення і блокування деструктивних форм вияву їх поведінки та діяльності; 6) гарантує доведення норм права до їх виконання завдяки засобам, що знаходяться в його розпорядженні (рекомендації, заохочення, покарання) [4, с.276].

Слушною є позиція Н. М. Оніщенка, який стверджує, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин засобами законообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, які забезпечуються в необхідних випадках державним примусом.

При цьому, категорія правове регулювання виражає динамічну сутність усієї юридичної надбудови, вона характеризує активнотворчу сторону права, відображає процес перетворення його з можливості на дійсність [5, с.4]. Правове регулювання – це особлива регламентація суспільних відносин. Вона є системою різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення право- та дієздатності осіб і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового становища громадських організацій, юридичних осіб та інших суб'єктів [6, с.47].

Д. М. Величко наголошує на тому, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин, їх охорона, закріплення та розвиток за допомогою права [7, с.23]. В. В. Копейчиков зауважує, що цілями правового регулювання виступають: закріплення за допомогою юридичних засобів уже існуючих суспільних відносин; стимулювання тих суспільних відносин, що вже існують і відповідають загальному інтересу суспільства; створення умов для виникнення і розвитку нових форм суспільних відносин; вилучення з практики соціально небезпечних відносин [8, с.264].

Варто відмітити той факт, що в наукових роботах зустрічаються випадки ототожнення погодитись із Р. Я. Демків, який стверджує, що основним критерієм розмежування правового впливу та правового регулювання є засоби реалізації права. При цьому, в правовому регулюванні право реалізується через його механізм – систему юридичних засобів і форм, а правовий вплив здійснюється за допомогою системи як юридичних, так і неюридичних засобів – ідеологічних, психологічних, інформаційних та інших механізмів. Правовий вплив – це об'ємна, цілеспрямована дія на суспільні відносини за допомогою системи як юридичних засобів та чинників (норм права, правовідносин, актів правореалізації та ін.), так і неправових (неюридичних) механізмів (соціальних, ідеологічних, психологічних тощо) [9, с.23].

Якщо вести мову про адміністративно-правове регулювання, варто зазначити, що в даному випадку мова йде про правове регулювання, що здійснюється не будь-якими

нормами права, а саме нормами адміністративного права. Адміністративно-правове регулювання – це особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об'єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, обумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права [10, с.146].

У науково-правових колах наголошують на тому, що адміністративно-правове регулювання володіє декількома загальними ознаками, до яких, зокрема, слід віднести:

1) адміністративно-правове регулювання є одним із видів правового регулювання [11, с.7];

2) адміністративно-правове регулювання – це засіб державного регулювання [12, с.59], оскільки адміністративне право встановлюється або санкціонується державою і є регулятором суспільних відносин;

3) адміністративно-правове регулювання – це певний вплив на суспільні відносини, тобто адміністративне право регулює публічні відносини та певним чином впливає на них;

4) адміністративно-правове регулювання – це вплив на суспільні відносини, що здійснюється за допомогою норм позитивного права, й інші адміністративно-правові засоби в сукупності, що складають механізм адміністративно-правового регулювання;

5) адміністративно-правове регулювання – це такий вплив на суспільні відносини, що має на меті їх впорядкування. Це можна трактувати як цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері державного керування, в результаті якого вони приводяться в систему й створюється певний порядок у тій галузі, яку вони регулюють;

6) адміністративно-правове регулювання має цілком точну мету – забезпечити належний рівень відносин між окремою особою та державою, її органами та посадовими особами. Основний акцент адміністративно-правового регулювання цих відносин робиться сьогодні на встановленні саме такого адміністративно-правового регулювання, за яким з максимальною ефективністю були б

задоволені права й інтереси окремої особи [13, с.158].

Аналізуючи правові засади реєстраційних проваджень у сфері господарської діяльності, варто зазначити, що основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців, є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 року. Зокрема, у вищенаведеному нормативно-правовому акті висвітлюються такі важливі питання реєстраційного провадження у сфері господарської діяльності як: визначення основних термінів, що використовуються; поняття державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; місце та порядок проведення державної реєстрації; порядок та розміри сплати реєстраційного збору; порядок ведення реєстраційної справи; поняття та порядок ведення Єдиного державного реєстру; повноваження органів та посадових осіб, які проводять державну реєстрацію, відповідальність у сфері державної реєстрації тощо [14].

Щодо дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності, то слід погодитись із К. І. Апанасенко, який зазначає, що протягом 15 років існування української держави в нормативно-правових актах нечітко, недеталізовано, розрізнено встановлювались вимоги щодо отримання суб'єктами господарювання дозволів для здійснення видів господарської діяльності (окремих господарських операцій). Значна кількість дозволів, які вимагались для отримання суб'єктами господарювання, була передбачена підзаконними нормативно-правовими актами; не існувало єдиного законодавчого підходу до регулювання дозвільних відносин між органами державної влади і місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання. Така правова ситуація сприяла тінізації економіки, розвитку корупції, не стимулювала підприємців започаткувати власний бізнес [15, с.6].

З метою подолання правових, адміністративних та організаційних перешкод, що стримують розвиток підприємництва,

подальшого послідовного впровадження дерегуляції підприємницької діяльності 20 травня 1999 року Президентом України було прийнято Указ «Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності» [16]. Однак, нормативно-правовим актом, що визначив правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності та встановив порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та державних адміністраторів, став Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року [17]. Зокрема, у вищенаведеному нормативно-правовому акті визначено термінологію, що вживається у даній сфері; основні принципи державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності; основні вимоги до дозвільної системи, повноваження органів та посадових осіб, а також суб'єктів господарювання під час дозвільних проваджень; порядок одержання дозволів на здійснення видів господарської діяльності тощо [17].

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначає види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, порядок їх ліцензування, встановлює державний контроль у сфері ліцензування, відповідальність суб'єктів господарювання та органів ліцензування за порушення законодавства у сфері ліцензування. Окрім цього, у вищенаведеному нормативно-правовому акті наводиться визначення термінів, що використовуються, основні принципи державної політики у сфері ліцензування, повноваження органів державної влади у сфері ліцензування, відшкодування шкоди у зв'язку з порушенням законодавства у сфері ліцензування тощо [18].

У ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначено види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню. Фактично, в деяких пунктах мова йде про види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до змішаного законодавства. Отже, правовими підставами ліцензійних прова-

джен у сфері господарської діяльності є: по-перше, спеціальні закони; по-друге, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»; по-третє, змішане законодавство.

Висновки

Чітка регламентація правових підстав реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності дозволить більш ефективно функціонувати даним правовим інститутам та буде сприяти зменшенню неправомірних дій під час здійснення таких процедур. Серед основних нормативно-правових актів, що визначають правові засади реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності, варто виділити: Конституцію України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» і ряд інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

Регулювання суспільних відносин під час реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності відбувається переважно за допомогою засобів адміністративно-правового регулювання. Адміністративно-правове регулювання реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених суб'єктів, що направлена на врегулювання суспільних відносин, що виникають, розвиваються, змінюються та припиняються під час реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності.

Література

1. Стрельченко О. Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Стрельченко Оксана Григорівна. – К., 2008. – С. 60.

2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – С. 40.

3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / П. М. Рабінович. – К. : Атіка. – 2001. – С. 158.

4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2009. – С. 276.

5. Оніщенко Н. М. Правове регулювання та правовий вплив: поняття, взаємозумовленість та відмінність / Н. М. Оніщенко // Держава і право : зб. наук. праць. – Вип. 25. – К. : Інститут держави і права ім. Корецького НАН України, 2004. – С. 3–5.

6. Угровецький О. П. Система оподаткування в Україні: становлення, адміністрування, реформування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Угровецький Олег Петрович. – К., 2009. – С. 47.

7. Величко Д. М. Джерело міжнародно-правового регулювання праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Величко Дмитро Михайлович. – Х., 2008. – С. 23–24.

8. Теорія держави і права : навч. посібник / В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, С. Л. Лисенков та інші. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 264.

9. Демків Р. Я. Закон в системі нормативно-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Демків Роман Ярославович. – К., 2007. – С. 23–24.

10. Павлович-Сенета Я. П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Павлович-Сенета Ярина Павлівна. – Львів, 2010. – С. 146.

11. Тихомиров Ю. А. Административное право на рубеже столетий / Ю. А. Тихомиров // Административное право : теория и практика. – М., 2002. – С. 7.

12. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у двох томах. – Т. 1. : Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2004. – С. 59.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню підстав реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності. Визначено поняття «правові засади», «адміністративно-правове регулювання»; охарактеризовано ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері господарської діяльності; сформульовано авторське визначення категорій «адміністративно-правове регулювання реєстраційних та дозвільно-ліцензійних проваджень у сфері господарської діяльності».

Ключові слова: правові підстави, господарська діяльність, адміністративні провадження, реєстраційні дії, дозвільно-ліцензійні провадження.

SUMMARY

The article is devoted to research of the grounds of registration and licensing licensing in the field of economic activity. The concept of «legal principles», «administrative-legal regulation» is defined; Characterized signs of administrative and legal regulation in the field of economic activity; formulated the author's definition of the category «administrative and legal regulation of registration and licensing licensing in the field of economic activity».

Key words: legal grounds, economic activity, administrative proceedings, registration actions, licensing and licensing proceedings.

13. Права громадян у сфері виконавчої влади : адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за загальною ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Наукова думка, 2007. – С. 158–159.

14. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

15. Апанасенко К. І. Дозвільна система у сфері господарської діяльності : науково-практичний коментар Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» : законодавство : судова

практика : наук.-практ. посіб. / К. І. Апанасенко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 6.

16. Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності : Указ Президента України : від 20 трав. 1999 р. № 539/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 20. – С. 148.

17. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 6 верес. 2005 р. № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

18. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 23. - Ст.158.